

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

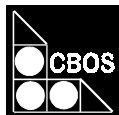
BS/85/85/97

**„NIE WOLNO, ALE MOŻNA”
STOSUNEK POLAKÓW DO ZACHOWAŃ NAGANNYCH
BĄDŹ NIEJEDNOZNACZNYCH MORALNIE**

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, CZERWIEC '97

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

„NIE WOLNO, ALE MOŻNA”
STOSUNEK POLAKÓW DO ZACHOWAŃ NAGANNYCH
BĄDŹ NIEJEDNOZNACZNYCH MORALNIE

- Polacy jednoznacznie potępiają prowadzenie samochodu na rauszu (95% wskazań), spożywanie alkoholu w miejscu pracy (92%) oraz bicie dzieci (87%).

- Największą zmianą w stosunku do tradycyjnego modelu obyczajowości, funkcjonującej jeszcze wśród najstarszych pokoleń, wydaje się przyzwalanie na stosunki seksualne przed zawarciem związku małżeńskiego. Blisko połowa badanych nie ma nic przeciwko seksowi przedmałżeńskiemu (49%), a niespełna jedna trzecia go dezaprobuje (31%).

- Mimo generalnego potępienia, niemała część społeczeństwa jest skłonna przymykać oko na takie zachowania, jak podejmowanie pracy przez osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych (42% dezaprobuje, 39% przyzwala) czy oszukiwanie fiskusa przez dokonywanie fikcyjnych darowizn (odpowiednio 67% i 17%).

- Ponad jedna trzecia mężczyzn (36%) nie ma nic przeciwko oglądaniu filmów pornograficznych (dezaprobuje je 45%), natomiast kobiety w większości (66%) je potępiają (przyzwala na nie 20%). Filmową pornografię wyraźnie częściej tolerują osoby z wyższym wykształceniem, młode i w średnim wieku oraz mieszkańcy największych miast.

W życiu społecznym istnieje wiele zachowań, o których wiadomo, że są naganne, jednak w praktyce spotykamy je dość często. Mimo świadomości, iż „nie jest to powód do chwały”, wiele osób z różnych względów i z różnym udziałem wyrzutów sumienia tak czyni. Józef Szwejk, będący skądinąd literackim uosobieniem świadomości kryzysu porządku społecznego i państwa, twierdził: „W ogóle dużo jest na świecie takich rzeczy, których robić nie wolno, ale można. Najważniejsze to, żeby spróbować, czy zakazanej rzeczy nie można zrobić”. Upowszechnianie się naruszania jakiejś normy oznacza jej powolną erozję, zmianę społecznego stosunku do danego zachowania. Owo „nie wolno, ale można” wskazuje, że sfera normatywna i społeczna praktyka rozchodzą się - zaczynają iść własnymi drogami.

Czy maturzysta wyznający bez śladu zażenowania przed kamerą telewizyjną, że podczas egzaminów cały czas ściągał, a nauczyciele niezbyt uważnie pilnowali, jest po prostu szczerzy i niezakłamanym, czy też jego wypowiedź świadczy o przesunięciu granicy między tym, co właściwe, a tym, co niewłaściwe. Czy ściąganie jest częścią „gry w szkołę”, fragmentem maturalnego rytuału czy też po prostu złamaniem zasad, a jako takie powinno pociągać za sobą odpowiednią sankcję społeczną, zatem - być raczej przedmiotem wstydu niż powodem do publicznie wyrażanego zadowolenia?

W majowym sondażu¹ pytaliśmy Polaków, jaki jest ich stosunek do tego typu kwestii - zachowań nagannych (niekiedy nawet wykroczeń przeciw prawu) lub niejednoznacznych moralnie, które w praktyce życia społecznego spotykamy dość często.

---

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (84) przeprowadzono w dniach 15-19 maja '97 na 1142-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju.

Trzeba zastrzec, że odpowiedzi uzyskane w wyniku badania ankietowego są w znacznej mierze obciążone deklaratywnością i w istocie dotyczą przede wszystkim sfery symbolicznej - tego, jak ludzie myślą (a właściwie - jak sądzą, że powinni myśleć), w mniejszym stopniu zaś faktycznych zachowań. Niemniej nawet tego rodzaju deklaracje mogą nam powiedzieć, jak kształtuje się społeczne poczucie „przyzwoitości”, czyli gdzie w praktyce życia społecznego leży granica między tym, co mieści się w uznawanej normie, a tym, co wykracza poza nią i - przynajmniej deklaratywnie - nie jest tolerowane.

Deklaratywny charakter odpowiedzi ankietowych sprawia, że większość zachowań, które przedstawiliśmy respondentom do oceny, postrzegana jest przez nich jako negatywne. Z największą dezaprobatą spotkały się wykroczenia związane ze spożywaniem alkoholu: **prowadzenie samochodu na lekkim rauszu oraz picie alkoholu w miejscu pracy**. Niemal wszyscy ankietowani odnieśli się do tych zachowań ze zdecydowaną dezaprobatą.

Tabela 1

w procentach

Oceniane zachowania	Skala dezaprobaty*			Trudno powiedzieć	Średnia
	dezapro- buję	ocena ambiwa- lentna	nie mam nic przeciwko temu		
Prowadzenie samochodu na lekkim rauszu	95	2	3	0	1,33
Spożywanie alkoholu w miejscu pracy	92	5	3	0	1,49
Krytykowanie kogoś poza jego plecami	89	6	4	1	1,68
Bicie dzieci	87	8	5	0	1,85
Jazda „na gapę” w autobusie lub tramwaju	77	12	10	1	2,28
Dokonywanie fikcyjnych darowizn, by zapłacić mniejszy podatek	67	12	17	5	2,66
Głośne słuchanie muzyki w miejscach publicznych	67	12	20	2	2,82
Oglądanie filmów pornograficznych	56	15	28	2	3,27
Podjęcie dorywczej pracy przez osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych	42	16	39	3	3,93
Uprawianie seksu przed zawarciem małżeństwa	31	16	49	4	4,48
Ściąganie na maturze	28	16	52	3	4,70

* Respondenci posługiwali się siedmiopunktową skalą, na której 1 oznaczało, że dane zachowanie spotyka się z ich całkowitym potępieniem, 7 zaś - że nie mają nic przeciwko niemu.

Wśród norm obyczajowych z wyjątkową dezaprobatą traktowane jest **krytykowanie kogoś poza jego plecami** (89% wskazań). Zdecydowana większość Polaków nie akceptuje również **bicia dzieci** (87%), zaledwie co dwudziestemu (5%) respondentowi bliższa jest odpowiedź, iż nie ma nic przeciwko stosowaniu kar fizycznych jako metody wychowawczej.

W nieco mniejszym stopniu naganna jest, zdaniem badanych, **jazda autobusem lub tramwajem bez biletu** - dezaprobatę tego rodzaju zachowania wyraża ponad trzy czwarte ankietowanych (77%), natomiast co dziesiąty (10%) raczej nic nie ma przeciwko jeździe „na gapę”. Najbardziej wyrozumiale traktują ją osoby młode (22% nie ma nic przeciw temu), mieszkające w dużych miastach (do 100 tys. ludności), biorące udział w praktykach religijnych sporadycznie lub w ogóle w nich nie uczestniczące.

Z mniejszym rygoryzmem społecznym traktowane są wykroczenia przeciw państwu i fiskusowi. **Dokonywanie fikcyjnych darowizn, by zapłacić mniejszy podatek**, dezaprobuje ponad dwie trzecie badanych (67%), natomiast co szósty (17%) nie ma nic przeciwko tego rodzaju wykroczeniu. Fikcyjne darowizny w największym stopniu skłonni są tolerować respondenci z wyższym wykształceniem (aż 35% wskazań), mieszkający w miastach średniej wielkości (101-500 tys. ludności), młodzi (do 24 roku życia), uzyskujący wysokie dochody na osobę w rodzinie - a więc ci, którzy zapewne najczęściej korzystali z możliwości różnego rodzaju odliczeń. Wśród aktywnych zawodowo nic przeciwko fikcyjnym darowiznom nie mają najczęściej przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (30%), pracownicy fizyczno-umysłowi (24%) oraz prywatni przedsiębiorcy (21%). Bardziej tolerancyjni w stosunku do tego typu zabiegów są mężczyźni niż kobiety.

Jeszcze większe zrozumienie wykazujemy wobec **podejmowania pracy przez osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych**. W tym wypadku niemal tyle samo osób deklaruje, iż raczej nie ma nic przeciwko tego rodzaju postępowaniu (39%), co wyraźnie je dezaprobuje (42%). Raczej tolerują niż opowiadają się przeciw tego rodzaju zachowaniom osoby młode, mieszkańcy największych miast, robotnicy, rolnicy oraz uczniowie i studenci. Natomiast tego rodzaju postępowanie wyraźnie częściej potępiają przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji (50%), pracownicy umysłowi niższego szczebla (47%) i gospodynie domowe

(53%). Dezaprobatę wyrażają również osoby o lewicowych i centrowych poglądach politycznych, natomiast dokładnie podzielone zdanie na ten temat mają badani o orientacji prawicowej.

Co piątemu (20%) respondentowi raczej nie przeszkadza **głośne słuchanie muzyki w miejscach publicznych**, potępia tego rodzaju obyczaje dwie trzecie (67%) badanych. Nic przeciwko temu nie mają przede wszystkim osoby młode - do 24 roku życia (44%), a także uczniowie i studenci (43%), stosunkowo częściej skłonni są tolerować tego typu upodobania również prywatni przedsiębiorcy (34%). Dużą ilość decybeli w miejscach publicznych najgorzej znoszą osoby powyżej 45 roku życia, w tym szczególnie źle respondenci w wieku przedemerytalnym (55-64 lata), a także rolnicy oraz emeryci i renciści.

Jednym ze skutków zniesienia cenzury i wolności panującej na rynku mediów było pojawienie się w Polsce pornografii. Przeciwno sprzedaży pism pornograficznych w kioskach organizowano liczne protesty społeczne, choć - jak się wydaje - niewiele mniejszy zasięg ma pornografia rozpowszechniana na kasetach wideo. Respondentów zapytaliśmy również, jaki jest ich stosunek do **oglądania filmów pornograficznych**. Ponad jedna czwarta (28%) badanych raczej nie ma nic przeciwko temu, natomiast ponad połowa (56%) w mniejszym lub większym stopniu potępia tego typu rozrywki.

Do oglądania filmów pornograficznych bardziej pobłażliwy stosunek mają mężczyźni niż kobiety, będący zapewne głównymi odbiorcami tego rodzaju produkcji. Filmową pornografię w większym stopniu skłonne są tolerować osoby z wyższym wykształceniem, młode i w średnim wieku, mieszkające w największych miastach (35% wskazań przyzwalających), nie biorące udziału w praktykach religijnych bądź uczestniczące w nich sporadycznie. Wśród grup społeczno-zawodowych nic nie ma przeciwko oglądaniu filmów pornograficznych ponad połowa kadry kierowniczej i inteligencji (54%) oraz niemal połowa robotników wykwalifikowanych (46%).

Tabela 2

w procentach

Cechy socjodemograficzne	Stosunek do oglądania filmów pornograficznych		
	dezaprobuje	ocena ambiwalentna	nie mam nic przeciwko temu
Płeć			
Mężczyźni	45	17	36
Kobiety	66	13	20
Wiek			
do 24 roku życia	50	14	35
25-34	45	22	33
35-44	50	16	34
45-54	48	19	32
55-64	74	11	14
64 i więcej	75	6	13
Wykształcenie			
Podstawowe	68	10	18
Zasadnicze zawodowe	49	16	34
Średnie	54	20	26
Wyższe	41	14	43

Natomiast najczęściej potępiają oglądanie filmów pornograficznych osoby głęboko religijne - uczestniczące w praktykach religijnych co najmniej raz w tygodniu, a także respondenci powyżej 55 roku życia, o prawicowych poglądach politycznych.

W stosunku do oglądania filmów pornograficznych można zauważyć pewne zróżnicowania regionalne: tego rodzaju zachowanie najczęściej potępiają mieszkańcy regionu południowo-wschodniego (67% wyrażających dezaprobatę, 19% przyzwolenie), stosunkowo większa zaś liczba przyzwalających jest w regionach południowo-zachodnim (odpowiednio 52% i 33%) oraz północnym (42% i 32%).

Wśród zachowań niejednoznacznych moralnie, przedstawionych respondentom do oceny, najmniej potępiany jest **seks przedmałżeński**. W tym przypadku bezwzględną przewagę nad dezaprobatą zyskały głosy przyzwolenia. Niemal połowa ankietowanych (49%) stwierdziła, że nie ma nic przeciwko uprawianiu seksu przed zawarciem małżeństwa, natomiast niespełna co trzeci respondent (31%) potępił tego rodzaju zachowania. Bardziej tolerancyjni również i w tym przypadku okazali się mężczyźni (56% głosów przyzwolenia, 25% dezaprobaty) niż kobiety (43% głosów przyzwolenia, 36% dezaprobaty). Jest oczywiste,

że stosunki przedmałżeńskie najsilniej potępiają osoby najbardziej religijne, kilka razy w tygodniu uczestniczące w praktykach religijnych (74%), jednak już wśród praktykujących raz w tygodniu odsetki głosów przyzwalających (37%) i potępiających (39%) są zbliżone. Seks przedmałżeński są skłonni tolerować badani w wieku do 54 roku życia, w tym szczególnie najbardziej zainteresowani, czyli młodzi (do 34 roku życia), natomiast osoby w wieku powyżej 55 roku życia, a szczególnie najstarsi respondenci najczęściej je potępiają. Nieakceptowanie tego rodzaju obyczajów częściej niż inni deklarują mieszkańcy wsi i miasteczek, natomiast ankietowani z dużych i największych miast w większości je tolerują. Przyzwolenie na stosunki przedmałżeńskie jest tym wyższe, im wyższy poziom wykształcenia badanych. W grupach czynnych zawodowo seks przedmałżeński najczęściej potępiają rolnicy (50%), przedstawiciele pozostałych grup w większości nie mają nic przeciwko temu. Osoby utożsamiające się z prawicą mają w tej kwestii podzielone zdania, natomiast większość respondentów o poglądach lewicowych i centrowych deklaruje przyzwolenie na stosunki seksualne przed ślubem.

Najmniej restrykcyjnie traktują ankietowani **ściągnięcie na maturze** - ponad połowa (52%) deklaruje, że nie ma nic przeciw tego rodzaju zachowaniu, a ponad jedna czwarta (28%) je dezaprobuje. W tym przypadku bardziej tolerancyjne okazują się kobiety niż mężczyźni. Osoby ze średnim wykształceniem, pracownicy umysłowi niższego szczebla oraz prywatni przedsiębiorcy w większości nie mają nic przeciwko korzystaniu ze ściągawek na egzaminie dojrzałości. W największym stopniu - co zrozumiałe - tego rodzaju zachowanie nie wadzi najmłodszym respondentom (do 24 roku życia) oraz uczącej się młodzieży.

O tych dwóch ostatnich kwestiach: seksie przedmałżeńskim oraz ściąganiu na maturze, można powiedzieć, że należą one właśnie do kategorii zachowań, których - zdaniem polskiego społeczeństwa - robić „nie wolno, ale można”. W obu przypadkach średnie na skali wypadają bliżej odpowiedzi „nie ma nic przeciwko temu” niż odpowiedzi „potępiam”. Jednak o ile w pierwszym przypadku sprawa nie jest klarowna, gdyż seks przedmałżeński jest niedopuszczalny z punktu widzenia nauki Kościoła i zakazu tego nie muszą przestrzegać niewierzący, o tyle zakaz ściągania, choć dotyczy przewinienia „o niskiej szkodliwości społecznej”, obejmuje jednak wszystkich bez wyjątku.

ANALIZA CZYNNIKOWA

W wyniku analizy czynnikowej z listy nagannych bądź moralnie niejednoznacznych zachowań, przedstawionych respondentom do oceny, powstały trzy czynniki. Pierwszy, który można określić jako obyczajowy, związany jest raczej z młodością i obejmuje: stosunek do seksu przedmałżeńskiego, oglądanie filmów pornograficznych, głośne słuchanie muzyki i ściąganie na maturze. Skorelowane są z nim dodatkowo także poglądy na temat jazdy na gapę w autobusie lub tramwaju oraz spożywania alkoholu w miejscu pracy.

Drugi czynnik tworzą pozostałe zmienne obyczajowe: prowadzenie samochodu na lekkim rauszu i spożywanie alkoholu w pracy, a także bicie dzieci i krytykowanie kogoś poza jego plecami.

Trzeci czynnik łączy zachowania i postawy wobec oficjalnych instytucji i państwa: dokonywanie fikcyjnych darowizn, podejmowanie pracy przez osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych oraz jazda na gapę w autobusie lub tramwaju. Pierwszy czynnik jest słabo dodatnio skorelowany z drugim, natomiast silniej ujemnie z trzecim.

Tabela 3

Oceniane zachowania	Czynnik I	Czynnik II	Czynnik III
Uprawianie seksu przed zawarciem małżeństwa	0,8702		
Oglądanie filmów pornograficznych	0,8167		
Głośne słuchanie muzyki w miejscach publicznych	0,4964		
Ściąganie na maturze	0,3553	-0,2052	-0,2841
Krytykowanie kogoś poza jego plecami		0,6855	
Prowadzenie samochodu na lekkim rauszu		0,6051	
Bicie dzieci		0,5864	
Spożywanie alkoholu w miejscu pracy	0,3322	0,4184	
Dokonywanie fikcyjnych darowizn, by zapłacić mniejszy podatek			-0,7065
Podejmowanie dorywczej pracy przez osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych			-0,6733
Jazda „na gapę” w autobusie lub tramwaju	0,2394		-0,6017

Czynnik I wyjaśnia 24% wariacji.

Traktując pierwszy czynnik wskaźnikowo jako pewnego rodzaju zbiorczy indeks rygoryzmu obyczajowego, spróbujmy się przekonać, których grup on dotyczy w mniejszym, a których w większym stopniu. Stworzona na tej podstawie skala rygoryzmu obyczajowego pozwala stwierdzić, jak rozkłada się ta cecha w polskim społeczeństwie. Rzetelność tej skali, zbudowanej na podstawie odpowiedzi na omówione wyżej pytania, wyraża się wartością współczynnika alfa Cronbacha 0,62.

Wyniki potwierdzają intuicyjną wiedzę o kwestiach obyczajowych. Tolerancja wobec swobody obyczajów idzie w parze z wiekiem - najbardziej przyzwalające poglądy mają ludzie młodzi (do 24 roku życia), natomiast z każdym dziesiątkiem lat przybywa głosów dezaprobaty. Skok jakościowy odnotowujemy wśród badanych w wieku od 55 do 64 lat. W przypadku tej grupy respondentów oraz osób starszych (mających 64 lata i więcej) można powiedzieć, że zachowania opisywane przez ten czynnik nie mieszczą się w ich kanonie przyzwoitości. Warto zauważyć, że są to pokolenia, których socjalizacja nastąpiła jeszcze przed rewolucją seksualną z lat sześćdziesiątych.

Równie silne są zróżnicowania opinii wynikające z częstości praktyk religijnych. Najbardziej surowe obyczajowo poglądy mają osoby biorące udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu. Raczej ku potępieniu niż przyzwoleniu skłaniają się również respondenci praktykujący religijnie raz w tygodniu. Natomiast głosy przyzwolenia zdecydowanie przeważają wśród osób w ogóle nie uczestniczących w praktykach religijnych, a w jeszcze większym stopniu wśród praktykujących sporadycznie - kilka razy w roku.

Nieco mniejsze, choć wyraźne są zróżnicowania wynikające z miejsca zamieszkania. Dezaprobatą jest najczęstsza wśród mieszkańców najmniejszych miast (do 10 tys. ludności) oraz wsi, natomiast postawa przyzwalająca - wśród mieszkańców największych miast (powyżej 100 tys. ludności). Jeśli chodzi o zróżnicowania regionalne, to najbardziej tolerancyjni okazują się badani z regionu północnego, najbardziej restrykcyjni zaś respondenci zamieszkujący w regionie południowo-wschodnim.

Przyzwalanie na swobodę obyczajową idzie również w parze z poziomem wykształcenia. W większości powyższe jej przejawy potępiają osoby z wykształceniem podstawowym, natomiast najczęściej tolerują je mający wykształcenie wyższe.

W grupach społeczno-zawodowych głosy dezaprobaty są najczęstsze wśród emerytów i rencistów oraz rolników. Natomiast przyzwolenie deklaruje większość prywatnych przedsiębiorców, robotników wykwalifikowanych, pracowników fizyczno-umysłowych oraz kadry kierowniczej i inteligencji.

Nieco mniejsze znaczenie w tym względzie mają poglądy polityczne ankietowanych, choć osoby o orientacji lewicowej częściej tolerują niż potępiają swobodę obyczajów (wśród tych, którzy identyfikują się z prawicą, jest odwrotnie).

W elektoratach partyjnych najbardziej surowe obyczajowo poglądy mają zwolennicy AWS i w nieco mniejszym stopniu KPEiR. Bliżej rygoryzmu niż przyzwolenia lokują się również poglądy sympatyków PSL.

Tabela 4

w procentach

Skala dezaprobaty	Elektoraty						
	AWS	KPEiR	PSL	ROP	SLD	UP	UW
Zdecydowanie dezaprobuje	25	26	23	14	11	3	7
Raczej dezaprobuje	34	29	21	22	22	11	5
Ocena ambiwalentna	16	37	28	17	26	38	25
Raczej nie mam nic przeciwko temu	17	6	17	17	27	24	34
Zdecydowanie nie mam nic przeciwko temu	8	3	11	30	15	23	29
N=	170	55	75	38	183	59	59

Postawę przyzwalającą w większości przyjmują wyborcy UW, a w mniejszym stopniu również zwolennicy UP, ROP i SLD. Wynik ten wiąże się zapewne z mniejszą skłonnością inteligenckiego elektoratu UW do zajmowania postaw radykalnych, w tym także do zdecydowanego potępiania indywidualnych wyborów natury obyczajowej.

Wykroczenia przeciwko porządkowi społecznemu, pojmowanemu szeroko - nie tylko w kategoriach prawa, ale także norm moralnych czy obyczajowych, mają różny ciężar gatunkowy. W naszym badaniu skupiliśmy się na zachowaniach, które dla jednych są, a dla innych nie są tego typu wykroczeniami.

Wśród zestawionych przez nas „małych grzechów” z największym potępieniem spotyka się siadanie za kierownicą samochodu na lekkim rauszu oraz spożywanie alkoholu w miejscu pracy. Równie nieprzychylnie jest oceniane bicie dzieci stosowane jako metoda wychowawcza. Polacy bardzo źle oceniają również „obgadywanie” kogoś poza plecami.

Mimo generalnego potępienia, niemała część społeczeństwa jest skłonna przymykać oczy na takie zachowania jak podejmowanie dorywczej pracy przez osoby pobierające zasiłek dla bezrobotnych czy oszukiwanie fiskusa przez dokonywanie fikcyjnych darowizn. Spora grupa osób jest skłonna przejść do porządku dziennego nad istnieniem w Polsce pornografii.

Jednak największą zmianą w stosunku do tradycyjnego modelu obyczajowości, funkcjonującej jeszcze wśród najstarszych pokoleń Polaków, wydaje się przyzwolenie na stosunki seksualne przed zawarciem związku małżeńskiego. Obecnie blisko połowa ankietowanych nie ma nic przeciwko seksowi przedmałżeńskiemu, a niespełna jedna trzecia go dezaprobuje.

Większość badanych nie uznaje za naganne ściągania na maturze. W świetle otrzymanych wyników wydaje się, że egzamin dojrzałości w obecnej formie nie jest traktowany zbyt poważnie. Można sądzić, że uważa się go raczej za pewien „rytuał przejścia”, nowoczesny sposób oficjalnego wprowadzania w dorosłość, a nie faktyczny test umiejętności czy wiedzy. (Tę funkcję pełni zapewne egzamin na studia.) Tak znaczne społeczne przyzwolenie na korzystanie ze ściągawek w czasie egzaminu maturalnego jest poważnym argumentem na rzecz gruntownej reformy sposobu jego przeprowadzania.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. BICIE DZIECI

(%)

	Dezaprobatą	Ocena ambiwalentna	Przyzwolenie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	87	8	5	0	1142
Płeć					
Mężczyźni	83	11	6	0	541
Kobiety	91	5	4	0	601
Wiek					
do 24 lat	93	6	1	0	159
25-34	90	8	3	0	203
35-44	86	8	6	0	257
45-54	88	7	5	0	194
55-64	82	8	9	0	161
65 lat i więcej	83	9	6	1	168
Miejsce zamieszkania					
Wieś	86	9	5	0	424
Miasto do 20 tys.	90	4	6	1	149
od 21 do 100 tys.	88	7	3	1	209
101-500 tys.	89	8	3	0	239
501 tys. i więcej mieszk.	82	9	9	0	122
Region					
Północny	92	5	3	0	94
Zachodni	87	7	5	0	137
Środkowozachodni	88	8	3	0	176
Środkowy	84	9	6	1	225
Wschodni	82	8	9	1	125
Południowo-wschodni	92	4	4	0	189
Południowo-zachodni	85	11	3	0	195
Wykształcenie					
Podstawowe	84	9	7	1	350
Zasadnicze zawodowe	85	10	4	0	330
Średnie	90	6	4	0	359
Wyższe	95	2	3	0	103
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	97	2	1	0	88
Prac. umysł. niż. szczebla	91	4	5	0	111
Pracownicy fiz.- umysł.	80	12	8	0	71
Robotnicy wykwalifikowani	83	10	7	0	135
Robotnicy niewykwalifik.	84	11	5	0	72
Rolnicy	84	10	6	0	81
Prywatni przedsiębiorcy	92	4	4	0	47
Bierni zawodowo					
Renciści	85	9	5	0	119
Emeryci	84	8	6	1	201
Uczniowie i studenci	90	8	2	0	70
Bezrobotni	92	6	2	1	84
Gospodynie domowe i inni	92	7	1	0	63
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	89	7	4	0	150
Sektor państwowy	83	10	7	0	131
Sektor prywatny	89	6	4	0	258
Spółdzielczość	97	3	0	0	18
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	89	5	5	0	213
201 - 325	88	8	4	0	221
326 - 449	82	13	4	1	205
450 - 599	87	9	4	0	148
Powyżej 599 zł	88	6	5	0	180
Ocena własnych war. mater.					
Złe	85	9	5	0	296
Średnie	88	7	5	0	536
Dobre	88	8	4	0	309
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	90	7	4	0	81
Raz w tygodniu	88	7	5	0	579
Kilka razy w miesiącu	88	7	4	1	140
Kilka razy w roku	86	8	6	0	224
W ogóle nie uczestniczy	83	12	5	0	115
Poglądy polityczne					
Lewica	85	10	5	0	225
Centrum	87	7	6	0	359
Prawica	90	7	3	0	319
Trudno powiedzieć	86	8	5	1	237

Tabela 2. DOKONYWANIE FIKCYJNYCH DAROWIZN, BY ZAPŁACIĆ MNIEJSZY PODATEK (%)

	Dezaprobatą	Ocena ambivalentna	Przyzwolenie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	67	12	17	5	1142
Płeć					
Mężczyźni	64	12	21	3	541
Kobiety	69	11	14	6	601
Wiek					
do 24 lat	59	13	24	4	159
25-34	62	13	22	3	203
35-44	67	15	19	0	257
45-54	68	13	18	1	194
55-64	77	9	7	7	161
65 lat i więcej	67	5	12	16	168
Miejsce zamieszkania					
Wieś	68	10	16	7	424
Miasto do 20 tys.	71	9	16	4	149
od 21 do 100 tys.	75	10	10	4	209
101-500 tys.	55	17	25	3	239
501 tys.i więcej mieszk.	67	10	19	4	122
Region					
Północny	62	10	25	3	94
Zachodni	74	7	18	2	137
Środkowozachodni	62	14	19	5	176
Środkowy	69	12	14	6	225
Wschodni	70	7	18	4	125
Południowo-wschodni	62	11	19	8	189
Południowo-zachodni	69	17	12	2	195
Wykształcenie					
Podstawowe	65	10	15	10	350
Zasadnicze zawodowe	69	11	17	3	330
Średnie	69	14	15	2	359
Wyższe	55	10	35	0	103
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	50	20	30	0	88
Prac.umysł.niż.szczebła	74	7	18	1	111
Pracownicy fiz.- umysł.	65	10	24	0	71
Robotnicy wykwalifikowani	63	15	18	4	135
Robotnicy niewykwalifik.	69	10	18	3	72
Rolnicy	73	6	15	6	81
Prywatni przedsiębiorcy	63	10	21	6	47
Bierni zawodowo					
Renciści	64	15	13	8	119
Emeryci	74	7	7	11	201
Uczniowie i studenci	66	12	20	2	70
Bezrobotni	61	18	21	1	84
Gospodynie domowe i inni	69	13	15	3	63
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	63	14	21	2	150
Sektor państwowy	69	10	19	1	131
Sektor prywatny	61	15	22	2	258
Spółdzielczość	83	4	12	0	18
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	67	17	14	2	213
201 - 325	66	14	15	5	221
326 - 449	72	9	16	3	205
450 - 599	64	8	23	5	148
Powyżej 599 zł	64	11	23	2	180
Ocena własnych war. mater.					
Złe	69	13	15	4	296
Średnie	67	13	15	5	536
Dobre	64	9	23	4	309
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	69	15	12	4	81
Raz w tygodniu	69	11	15	5	579
Kilka razy w miesiącu	66	10	20	4	140
Kilka razy w roku	63	13	21	2	224
W ogóle nie uczestniczy	60	13	21	6	115
Poglądy polityczne					
Lewica	71	10	17	2	225
Centrum	70	11	17	1	359
Prawica	66	13	19	2	319
Trudno powiedzieć	58	12	14	16	237

Tabela 3. GŁOŚNE SŁUCHANIE MUZYKI W MIEJSCACH PUBLICZNYCH

(%)

	Dezaprobatą	Ocena ambiwalentna	Przyzwolenie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	67	12	20	2	1142
Płeć					
Mężczyźni	63	12	24	1	541
Kobiety	70	12	16	2	601
Wiek					
do 24 lat	40	14	44	2	159
25-34	59	19	21	0	203
35-44	68	12	20	0	257
45-54	75	12	13	0	194
55-64	83	6	10	2	161
65 lat i więcej	75	7	12	6	168
Miejsce zamieszkania					
Wieś	68	11	20	2	424
Miasto do 20 tys.	75	10	13	2	149
od 21 do 100 tys.	60	14	22	4	209
101-500 tys.	63	13	24	0	239
501 tys. i więcej mieszk.	72	12	16	0	122
Region					
Północny	65	22	11	1	94
Zachodni	72	11	15	1	137
Środkowozachodni	74	12	14	1	176
Środkowy	60	14	24	3	225
Wschodni	70	6	21	4	125
Południowo-wschodni	67	12	20	1	189
Południowo-zachodni	63	10	27	0	195
Wykształcenie					
Podstawowe	70	8	18	4	350
Zasadnicze zawodowe	64	13	22	1	330
Średnie	66	14	20	0	359
Wyższe	69	14	17	0	103
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	69	13	17	0	88
Prac. umysł. niż. szczebla	69	14	17	0	111
Pracownicy fiz.- umysł.	62	20	18	0	71
Robotnicy wykwalifikowani	59	14	26	1	135
Robotnicy niewykwalifik.	62	9	29	0	72
Rolnicy	75	8	16	1	81
Prywatni przedsiębiorcy	52	13	34	1	47
Bierni zawodowo					
Renciści	77	5	13	5	119
Emeryci	78	7	11	3	201
Uczniowie i studenci	49	8	43	0	70
Bezrobotni	55	21	21	2	84
Gospodynie domowe i inni	68	19	13	0	63
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	66	15	18	0	150
Sektor państwowy	67	11	21	0	131
Sektor prywatny	58	16	26	1	258
Spółdzielczość	73	7	20	0	18
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	70	11	16	2	213
201 - 325	65	10	24	1	221
326 - 449	70	12	16	2	205
450 - 599	67	13	19	1	148
Powyżej 599 zł	75	10	15	0	180
Ocena własnych war. mater.					
Złe	69	16	14	1	296
Średnie	66	11	21	2	536
Dobre	65	10	24	1	309
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	80	7	9	4	81
Raz w tygodniu	69	12	17	1	579
Kilka razy w miesiącu	65	12	19	3	140
Kilka razy w roku	59	13	27	1	224
W ogóle nie uczestniczy	61	14	25	1	115
Poglądy polityczne					
Lewica	70	12	17	1	225
Centrum	64	13	22	1	359
Prawica	72	8	20	0	319
Trudno powiedzieć	61	15	18	6	237

Tabela 4. OGLĄDANIE FILMÓW PORNOGRAFICZNYCH

(%)

	Dezaprobatą	Ocena ambiwalentna	Przyzwolenie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	56	15	28	2	1142
Płeć					
Mężczyźni	45	17	36	2	541
Kobiety	66	13	20	2	601
Wiek					
do 24 lat	50	14	35	1	159
25-34	45	22	33	1	203
35-44	50	16	34	1	257
45-54	48	19	32	1	194
55-64	74	11	14	1	161
65 lat i więcej	75	6	13	6	168
Miejsce zamieszkania					
Wieś	58	15	24	2	424
Miasto do 20 tys.	61	13	24	2	149
od 21 do 100 tys.	56	16	27	2	209
101-500 tys.	53	13	33	1	239
501 tys. i więcej mieszk.	47	18	35	0	122
Region					
Północny	43	24	31	2	94
Zachodni	58	14	27	1	137
Środkowo-zachodni	55	15	28	2	176
Środkowy	52	16	29	2	225
Wschodni	59	17	22	2	125
Południowo-wschodni	67	13	19	1	189
Południowo-zachodni	52	11	35	2	195
Wykształcenie					
Podstawowe	68	10	18	4	350
Zasadnicze zawodowe	49	16	34	1	330
Średnie	54	20	26	1	359
Wyższe	41	14	43	2	103
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	32	12	54	2	88
Prac. umysł. niż. szczebla	48	23	29	0	111
Pracownicy fiz.- umysł.	48	16	35	0	71
Robotnicy wykwalifikowani	40	14	46	1	135
Robotnicy niewykwalifik.	57	23	17	4	72
Rolnicy	60	14	25	1	81
Prywatni przedsiębiorcy	44	19	37	0	47
Bierni zawodowo					
Renciści	74	9	15	3	119
Emeryci	74	10	12	5	201
Uczniowie i studenci	59	22	19	0	70
Bezrobotni	48	17	33	1	84
Gospodynie domowe i inni	61	14	25	0	63
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	46	16	35	3	150
Sektor państwowy	46	16	38	0	131
Sektor prywatny	42	18	39	1	258
Spółdzielczość	55	23	22	0	18
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	56	17	26	1	213
201 - 325	50	14	33	2	221
326 - 449	62	13	23	2	205
450 - 599	56	15	27	2	148
Powyżej 599 zł	49	18	32	1	180
Ocena własnych war. mater.					
Złe	53	17	28	2	296
Średnie	61	14	24	1	536
Dobre	50	14	34	2	309
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	90	3	3	3	81
Raz w tygodniu	65	12	22	2	579
Kilka razy w miesiącu	49	25	25	2	140
Kilka razy w roku	33	20	46	1	224
W ogóle nie uczestniczy	37	18	42	3	115
Poglądy polityczne					
Lewica	51	18	31	1	225
Centrum	53	15	31	1	359
Prawica	62	14	24	1	319
Trudno powiedzieć	56	14	24	6	237

Tabela 5. SEKS PRZEDMAŁŻEŃSKI

(%)

	Dezaprobatą	Ocena ambivalentna	Przyzwolenie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	31	16	49	4	1141
Płeć					
Mężczyźni	25	14	56	5	541
Kobiety	36	17	43	4	601
Wiek					
do 24 lat	21	14	60	5	159
25-34	19	21	60	1	203
35-44	25	17	55	4	257
45-54	28	18	50	3	194
55-64	47	14	36	4	161
65 lat i więcej	54	9	27	10	167
Miejsce zamieszkania					
Wieś	38	13	43	6	423
Miasto do 20 tys.	39	20	37	5	149
od 21 do 100 tys.	27	17	53	3	209
101-500 tys.	24	17	57	3	239
501 tys.i więcej mieszk.	20	16	63	1	122
Region					
Północny	24	13	62	2	94
Zachodni	31	10	57	2	137
Środkowozachodni	31	17	49	2	176
Środkowy	24	19	53	4	225
Wschodni	40	12	43	5	125
Południowo-wschodni	38	16	38	9	189
Południowo-zachodni	31	19	47	3	195
Wykształcenie					
Podstawowe	43	12	37	8	349
Zasadnicze zawodowe	25	18	54	3	330
Średnie	29	17	52	2	359
Wyższe	18	17	64	1	103
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	13	17	68	1	88
Prac.umysł.niż.szczebla	26	18	54	2	111
Pracownicy fiz.- umysł.	13	19	66	2	71
Robotnicy wykwalifikowani	15	19	65	1	135
Robotnicy niewykwalifik.	25	12	59	4	72
Rolnicy	50	5	38	7	81
Prywatni przedsiębiorcy	16	19	65	0	47
Bierni zawodowo					
Renciści	46	17	31	6	119
Emeryci	48	11	33	8	200
Uczniowie i studenci	31	12	55	2	70
Bezrobotni	22	28	42	8	84
Gospodynie domowe i inni	45	14	39	2	63
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	20	15	61	4	150
Sektor państwowy	20	20	59	1	131
Sektor prywatny	18	17	63	1	258
Spółdzielczość	26	10	64	0	18
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	33	15	47	5	213
201 - 325	27	24	45	4	221
326 - 449	34	15	48	3	205
450 - 599	33	11	52	4	148
Powyżej 599 zł	25	16	56	3	180
Ocena własnych war. mater.					
Złe	33	16	45	7	296
Średnie	35	17	44	4	536
Dobre	23	15	61	2	309
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	74	10	12	4	81
Raz w tygodniu	37	19	39	4	578
Kilka razy w miesiącu	24	15	54	7	140
Kilka razy w roku	11	11	76	3	224
W ogóle nie uczestniczy	18	12	68	3	115
Poglądy polityczne					
Lewica	23	17	57	3	225
Centrum	23	18	56	3	359
Prawica	42	15	41	2	318
Trudno powiedzieć	35	12	43	10	237

Tabela 6. ŚCIĄGANIE NA MATURZE

(%)

	Dezaprobatą	Ocena ambivalentna	Przyzwolenie	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	28	16	52	3	1142
Płeć					
Mężczyźni	34	15	48	3	541
Kobiety	23	17	56	4	601
Wiek					
do 24 lat	13	9	77	1	159
25-34	23	24	52	0	203
35-44	31	15	53	1	257
45-54	29	20	48	2	194
55-64	36	16	44	4	161
65 lat i więcej	37	9	41	13	168
Miejsce zamieszkania					
Wieś	28	18	49	5	424
Miasto do 20 tys.	32	12	52	4	149
od 21 do 100 tys.	29	15	54	2	209
101-500 tys.	25	15	58	2	239
501 tys.i więcej mieszk.	30	18	51	1	122
Region					
Północny	20	19	60	0	94
Zachodni	34	17	46	3	137
Środkowozachodni	29	13	55	3	176
Środkowy	27	16	54	3	225
Wschodni	26	17	53	4	125
Południowo-wschodni	21	15	59	5	189
Południowo-zachodni	38	17	42	3	195
Wykształcenie					
Podstawowe	32	11	48	8	350
Zasadnicze zawodowe	32	17	50	1	330
Średnie	22	17	60	1	359
Wyższe	26	29	45	0	103
Grupa społ.-zaw. pracujący					
Kadra kier., inteligencja	26	31	43	0	88
Prac.umysł.niż.szczebla	15	18	66	1	111
Pracownicy fiz.- umysł.	25	21	52	2	71
Robotnicy wykwalifikowani	30	16	54	1	135
Robotnicy niewykwalifik.	32	13	53	3	72
Rolnicy	33	19	44	4	81
Prywatni przedsiębiorcy	17	9	74	0	47
Bierni zawodowo					
Renciści	33	18	41	7	119
Emeryci	36	10	43	10	201
Uczniowie i studenci	10	12	78	0	70
Bezrobotni	43	10	47	0	84
Gospodynie domowe i inni	19	21	61	0	63
Pracujący poza rolnictwem					
Sfera budżetowa	25	25	49	2	150
Sektor państwowy	35	19	45	1	131
Sektor prywatny	21	16	62	1	258
Spółdzielczość	37	6	57	0	18
Dochody na jedną osobę					
Poniżej 200 zł	31	12	54	2	213
201 - 325	25	22	50	3	221
326 - 449	36	15	47	3	205
450 - 599	26	16	54	3	148
Powyżej 599 zł	28	18	53	1	180
Ocena własnych war. mater.					
Złe	27	15	53	5	296
Średnie	30	17	50	3	536
Dobre	26	16	56	2	309
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	24	20	51	4	81
Raz w tygodniu	29	17	50	3	579
Kilka razy w miesiącu	28	20	50	2	140
Kilka razy w roku	27	11	60	2	224
W ogóle nie uczestniczy	32	12	52	4	115
Poglądy polityczne					
Lewica	29	15	54	2	225
Centrum	29	16	53	1	359
Prawica	32	20	47	1	319
Trudno powiedzieć	22	10	57	10	237